

Markkinoistuvat varhaiskasvatuspalvelut

VILLE RUUTIAINEN & MAARIT ALASUUTARI & KIRSTI KARILA

Juho Saari (2017) kirjoitti tässä lehdessä julkaistuissa (YP 4/2017) avauspuheenvuorossaan, että suomalainen yhteiskunta käy läpi laadullista muutosta, jossa hyvinvointivaltio ja markkinayhteiskunta etsivät uutta valtatasaapainoa. Muutoksen seurauksena hyvinvointivaltion instituutionaalisten rakenteiden toimintaympäristö perustuu aiempaa voimakkaammin markkinamekanismiin. Tämä ”markkinayhteiskunnallistuminen” saa Saaren mukaan voimaa kotitalouksien vaurastumisesta, teknologisesta kehityksestä sekä institutionaalisten pelisääntöjen muutoksesta.

Yhteiskunnan muutos on ulottunut myös varhaiskasvatuspalveluihin. Yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden tarjonta on lisääntynyt maassamme selvästi tällä vuosikymmenellä (ks. Säkkinen & Kuoppala 2017). Kehitys on herättänyt jonkin verran julkista keskustelua. Esimerkiksi lapsiasianvaltuutettu on esittänyt huolensa siitä, mitä yksityisen voittoa tavoittelevan varhaiskasvatuksen lisääntymisestä seuraa lasten tasa-arvon ja yhteiskunnan kestävyiden näkökulmasta (Kurttila 2017).

Tasa-arvon kysymykset ovat olleet esillä myös kansainvälisissä varhaiskasvatuksen yksityiseen palveluntuotantoon ja varhaiskasvatusmarkkinoihin liittyvissä keskusteluissa. Erityisesti huomiota on kiinnitetty eri sosioekonomisista taustoista tulevien lasten mahdollisuuksiin osallistua laadukkaaseen varhaiskasvatukseen (esim. Burger 2013; Penn 2011; Vincent & Ball 2006). Toinen keskustelulinja on käsitellyt markkinalogiikan toimimista varhaiskasvatuspalveluiden kontekstissa (esim. Brennan & al. 2012; Cleveland 2008). Näihin keskusteluihin palaamme myöhemmin tässä avauspuheenvuorossa, jossa tarkastelemme Suomen varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistumiskehitystä sekä markkinoistumiseen kansainvälisessä keskustelussa liitettyjä näkökulmia.

Markkinoistuva ja yksityistynyt varhaiskasvatus Suomessa

Markkinoistumisella viitataan ennen kaikkea julkisen sektorin toimintatavan muutokseen (Anttonen & al. 2013.) Muutos voi olla yhtäältä liike-elämästä ja yritysmaailmasta tuttuja toimintatapojen juurtumista osaksi julkisen sektorin toimintaa ja julkisen sektorin sisäisten markkinoiden luomista esimerkiksi tilaaja–tuottaja-mallin avulla. Toisaalta käsite voi viitata prosessiin, jossa entistä suurempi osa palveluista siirtyy erilaisten yksityisten toimijoiden tuotettavaksi. Molemmissa markkinoistumisen muodoissa keskeistä on markkinakäytäntöjen ja -logiikan sekä kilpailun lisääntyminen (Anttonen & Meagher 2013).

Suomessa ensiksi kuvattun kaltainen markkinoistumiskehitys on ulottunut laajasti yhteiskunnan eri osa-alueille. Esimerkiksi sosiaalityön markkinoistuminen on näyttäytynyt organisatorisen tiintekevyyden lisääntymisenä ja heikentyneinä mahdollisuuksina toteuttaa ammattieettisesti vastuullista työtä. (Mänttari-van der Kuip 2013.) Perusopetuksen piirissä on puolestaan havaittavissa viitteitä koulumarkkinoiden syntyisestä sekä peruskoulujen ja peruskoulutuksen reittien eriytymisestä kouluvalinnan seurauksena (Seppänen & al. 2012). Koulumarkkinoilla valinta tapahtuu kuitenkin pääasiassa yhtenäiskoulujärjestelmän sisällä eikä yksityisten ja julkisten toimijoiden välillä (Varjo & Kalalahti 2016).

Yksityisen palveluntuotannon lisäämistä ja yksityisten palveluntuottajien taloudellista tukemista on meillä tapahtunut nopeimmin vanhus- ja asumispalveluissa. Päivähoito- ja koulutuspalveluissa tämä kehitys on ollut hitaampaa (ks. Mahon & al. 2012; Anttonen & al. 2013; Kuusinen-James & Seppänen 2013). Viime vuosina varhais-

kasvatuspalveluiden markkinoistuminen näyttäisi kuitenkin kiihtyneen (ks. Säkkinen & Kuoppala 2017; Pihlaja & Neitola 2017; Karvi 2017). Yhtäältä 1980-luvun loppupuolella julkisessa palveluntuotannossa omaksuttu tulosvastuullisuuden korostaminen ja erilaisten tulosohjauksen välineiden käyttö on voimistunut (ks. Paananen 2017). Toisaalta palvelut tuottaa entistä useammin yksityinen palveluntuottaja (ks. Säkkinen & Kuoppala 2017).

Varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistuminen on mukaillut ainakin jossain määrin julkisella sektorilla yleisemminkin tapahtunutta markkinoistumiskehitystä. Sille pohjaa loivat ostopalvelusopimusten mahdollistaminen 1980-luvulla sekä kuntien autonomian lisääminen valtionosuusjärjestelmää muuttamalla vuonna 1993. Valtionosuusjärjestelmän muutos antoi kunnille kannustimen säästävään politiikkaan palveluiden laajentamisen sijaan (Kallio 2007). Yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden lisääntymistä perustellaankin kunnissa muun muassa niiden säästövaikutuksilla kuntatalouteen (Ruutiainen & al. 2018).

Erilaisten julkisten tukien käyttöönottoa voidaan pitää konkreettisena tapana avata varhaiskasvatusmarkkinoita. Tuet voivat olla suoraan päiväkodeille maksettavia tarjontapuolen tai perheille myönnettäviä kysyntäpuolen tukia. Tarjontapuolen tuista käytössä on ollut edellä mainittu mahdollisuus ostopalvelusopimuksiin sekä erilaiset yksityiselle palvelutarjonnalle myönnetty starttirahat.

Kysyntäpuolen tuista otettiin ensin käyttöön Kelan maksama yksityisen hoidon tuki vuonna 1997 (Välimäki & Rauhala 2000). Yksityisen hoidon tuki koostuu kiinteästä ja tulosidonnaisesta osasta. Lisäksi useat kunnat maksavat nykyisin yksityisen hoidon tuen kuntalisää, joka voi olla joko tulosidonnainen tai kiinteä summa (Lahtinen & Selkee 2016). Yksityisen hoidon tuen käyttöönoton aikoihin vuonna 1997 yksityisen varhaiskasvatuksen piirissä oli 18 721 lasta, mikä vastasi noin kahdeksaa prosenttia varhaiskasvatuspalveluista (Säkkinen & Kuoppala 2017).

Vuonna 2009 palvelusetelilakia muutettiin, mikä mahdollisti varhaiskasvatuksen palvelusetelin myöntämisen perheille. Palvelusetelit ovat puhtaasti kunnan myöntämä, yleensä tulosidonnainen, tukimuoto. Kysyntäpuolen tukimalleissa raha seuraa asiakasperhettä, mikä mahdollistaa ainakin teoreettisesti perheille yksityisen palvelun valinnan ja vaihtamisen ja ainakin teoriassa kan-

nustaa palveluntuottajia kilpailemaan keskenään.

Käytännössä kunnat ovat tarttuneet vaihtelevasti mahdollisuuteen tukea yksityistä toimintaa ja avata siten paikallisia varhaiskasvatusmarkkinoita. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tilastoraportin mukaan 57 prosentissa Suomen kunnista (169 kunnassa) on yksityisiä varhaiskasvatuspalveluita. Huhtikuussa 2017 yksityisen hoidon tukea maksettiin 155 kunnassa ja 68 kuntaa oli ottanut käyttöön palvelusetelin. Koko maassa yksityisen varhaiskasvatuksen piirissä vuonna 2017 oli 44 850 lasta, mikä vastasi noin 17,6 prosenttia kaikista varhaiskasvatuksen piirissä olleista lapsista.¹ Tukimuodot jakautuivat siten, että noin 17 250 lapsesta maksettiin yksityisen hoidon tukea, kun taas noin 21 840 lapselle oli myönnetty varhaiskasvatuksen palveluseteli. Lisäksi yli 5 750 lasta oli ostopalveluna toteutetussa varhaiskasvatuksessa (Karvi 2017). Kun tarkastellaan yksityisen palveluntuotannon osuutta vuonna 1997 ja vuonna 2017, voidaan havaita, että varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä on tapahtunut *määrällistä* muutosta: yksityiseen varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten määrä ja osuus kaikista varhaiskasvatuspalveluihin osallistuneista lapsista on yli kaksinkertaistunut viimeisen kahdenkymmen vuoden kuluessa. Kuitenkin ylivoimaisesti suurin osa palveluista tuotetaan edelleen julkisesti.

Määrällisen muutoksen ohella yksityisen kentän sisällä on tapahtunut myös *laadullista* muutosta. Yhdistyspohjaiset ja pienet alueelliset toimijat ovat saaneet rinnalleen maanlaajuisesti toimivia tai ulkomaisessa omistuksessa olevia yrityksiä, jotka ovat kasvattaneet markkinaosuuttaan organisaation ja yritysostoin. Karvin (2017) mukaan vuonna 2017 yksityisiä päiväkotipalvelun tuottajia oli 501. Niistä 267 oli yritysmuotoisia ja 232 yhdistysmuotoisia. Valtaosalla palveluntuottajista oli vain yksi päiväkotitoiminta, kun taas 71:llä oli useampia päiväkotitoimintoja. Ketjumuotoisista toimijoista kahdella oli omistuksessaan 11–40 päiväkotia ja kolmella yli 40 päiväkotia. Yksityisiä päiväkotitoimintoja oli Suomessa vuonna 2017 yhteensä 907.

Vaikka yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden lisääntyminen on herättänyt Suomessa suhteellisen paljon julkista keskustelua, varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistumista koskeva tieteellinen keskustelu on ollut lähes olematonta. Erilaisia julkisten toimijoiden tai yhdistysten teet-

¹ Vertailun helpottamiseksi luku ei sisällä avoimia varhaiskasvatuspalveluita.

tämiä markkinoistumiseen liittyviä selvityksiä ja raportteja on olemassa joitakin (esim. Säkkinen & Kuoppala 2017; Lahtinen & Selkee 2016; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017).²

Varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistuminen kansainvälisessä keskustelussa

Kansainvälisiä varhaiskasvatuspolitiikkoja ja -strategioita sekä niitä koskevaa viimeaikaista keskustelua on luonnehtinut jaettu näkemys varhaiskasvatuksesta inhimillistä ja taloudellista hyötyä tuottavana sosiaalisena sijoituksena (ks. Moss & al.; Mahon & al. 2012; Paananen 2017; Adamson & Brennan 2014). Sosiaalisen investoinnin ajatus on saanut voimaa lisääntyneestä ymmärryksestä aivojen varhaisesta kehityksestä sekä valtioiden halusta investoida suorituskykyensä panostamalla inhimilliseen pääomaan. Sosiaalisen investoinnin paradigma näyttyy kuitenkin monessa suhteessa epäyhtenäisenä (Paananen 2017). Yksi tapa jäsentää sosiaaliseen investointiin liittyviä näkökulmia on jakaa ne inhimilliseen pääomaan sijoittamista painottavaan anglosaksiseen ja sosiaaliturvaa sekä sosiaalista edistämistä yhdistävään pohjoismaiseen lähestymistapaan (Morel & al. 2012). Sosiaalisen investoinnin ajatuksen levittämiseen ovat osallistuneet esimerkiksi kansainväliset organisaatiot, kuten OECD ja Maailmanpankki (Mahon 2010). Samalla kun sosiaalisen investoinnin ajatus on saanut jalansijaa monissa OECD-maissa, markkinalogiikan hyödyntäminen varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä on lisääntynyt. Näiden kahden trendin välistä suhdetta on pidetty jännitteisenä. On esitetty, että erityisesti anglosaksisissa maissa sosiaalisen investoinnin näkökulmat ovat vaarassa jäädä markkinoistumisen ja yksityisten investointien korostamisen varjoon (Adamson & Brennan 2014).

Samalla kun sosiaalisen investoinnin diskursusi ja markkinoistuminen ovat levinneet kansainvälisesti, sekä pohjoismaisten että anglosaksisten maiden politiikkadiskurssien välillä on havaittavissa näiden näkökulmien osalta yhdentymistä. Toisaalta on havaittavissa eriytymistä sen suhteen, kuinka näkökulmat kääntyvät aktuaalisiksi poli-

tiikoiksi paikallisella tasolla (Mahon & al. 2012). Varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistuminen näyttyykin polkuriippuvaisena prosessina, jossa alkuperäinen palveluiden järjestämisen logiikojen tasapaino muokkaa markkinoistumisprosessin muotoa ja nopeutta (Brennan & al. 2012). Toisin sanoen poliittiset kehityskulut eivät siirry selkeästi yhdestä alueesta tai paradigmasta toiseen, vaan pikemmin sisältävät vanhan hyvinvointijärjestelmän kysymistä ja uusien polkujen etsimistä (Naumann 2011).

Vaikka markkinoistuminen onkin ollut yksi varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisestä luonnehtivista kansainvälisistä trendeistä, on markkinamekanismin toimintaan varhaiskasvatuksen kontekstissa suhtauduttu varsin kriittisesti. Markkinamekanismi perustuu oletukseen siitä, että palveluntuottajat kilpailevat keskenään (Land & Himmelweit 2010). Markkinoiden oletetaan vastaavan kysyntään tarjoamalla kuluttajien erilaisiin preferensseihin vastaavia laadukkaita palveluita kustannustehokkaasti (Naumann 2011). Markkinamekanismin toiminnan kannalta on kuitenkin keskeistä, että informaatiota palveluiden laadusta ja hinnasta on saatavilla ilmaiseksi, markkinoilla palveluntuottajan vaihtaminen on edullista ja että tuottajien kesken tapahtuu kilpailua (Land & Himmelweit 2010). Näyttäisi kuitenkin siltä, että vanhempien on vaikeaa arvioida realistisesti palvelun laatua. Näin voittoa tavoitteleville yksityisille tuottajille syntyy kannustin tuottaa heikompi laatuista varhaiskasvatusta. Tätä pidetään ongelmallisena, koska lasten optimaalinen kehitys on yhdistetty nimenomaan varhaiskasvatuksen laatuun. Empiirinen tutkimus näyttäisi tukevan olettamusta siitä, että voittoa tavoittelemattomat varhaiskasvatus toimijat tuottavat parempaa laatua kuin voittoa tavoittelevat toimijat (Cleveland 2008).

Markkinamekanismin hyödyntämiseen varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä on yhdistetty myös muita haasteita. Gordon Cleveland ja Michael Krashinsky (2009) kritisoivat markkinoiden kykyä tavoittaa varhaiskasvatukseen liittyvät poliittiset tavoitteet. Heidän mukaansa markkinoiden epäonnistuminen perustuu varhaiskasvatukseen liittyvään julkiseen etuun sekä informaation epäsymmetrisyyteen. Yleensä julkinen etu täyttyy, jos kuluttajat saavat kilpailullisilta markkinoilta laadultaan heidän maksukykyään vastaavia hyödykkeitä sen määrän, johon heillä on varaa. Varhaiskasvatuksen kohdalla julkisen edun mukaista on kuitenkin sekä varhaiskasvatuspalvelui-

2 Mm. Päivi Pihlaja ja Marita Neitola (2017) sekä Rianne Mahon & al. (2012) käsittelevät aihetta. Opetus- ja kulttuuriministeriön Varhaiskasvatuksen yksityiset palvelut -selvityksessä (Riitakorpi & al. 2017) on kysytty kuntatoimijoilta heidän näkemyksiään yksityisistä palveluista.

den korkea laatu että mahdollisimman suuri ”kulutettu” määrä. Julkinen etu ei siis täyty, jos perheillä ei ole varaa tai halua hankkia korkealaatuisia palveluita tai kykyä arvioida palveluiden laatua. Lisäksi markkinamekanismin toimiminen edellyttää rationaalisesti toimivia ja hyötyään maksimoivia kuluttajia. Käytännössä näyttää kuitenkin siltä, että perheet eivät ainakaan automaattisesti ole halukkaita omaksumaan heille tarjottua roolia (Moss 2009).

Markkinoistumiseen on liitetty myös tasa-arvo-kysymyksiä. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen osallistumista pidetään yleisesti keskeisenä mahdollisuuksien tasa-arvon edistäjänä. Monissa maissa yksityiset palvelut ovat kuitenkin kohtuuttoman kalliita vähävaraisille perheille (Burger 2013). Näyttää siis siltä, että kaikilla vanhemmilla ei ole yhtäläisiä resursseja markkinoilla toimimiseen. Lisäksi maksukykyisempien perheiden on mahdollista hankkia laadukkaampia palveluita kuin heikommissa taloudellisissa asemassa olevien perheiden (Brennan & al. 2012). Esimerkiksi Isossa-Britanniassa on saatu viitteitä siitä, että asuinalueilla, joilla väestön tulotaso on keskimääräistä alhaisempi, on usein tarjolla heikompileatuisia palveluita kuin hyvätuloisilla asuinalueilla (Ofsted 2008; Penn 2011). Hollannissa puolestaan uusia päiväkotia avataan mieluiten maksukykyisille asuinalueille (Noailly & Visser 2009). On myös esitetty, että onnistuneen varhaiskasvatusvalinnan tekeminen vaatii vanhemmilta sosiaalisia resursseja, jotka ovat jakautuneet epätasaisesti eri sosioekonomisten ryhmien välillä (ks. Vincent & Ball 2006; Eika 2006). Ei siis ole yllätys, että vähäosaimmat lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen hyväosaisia lapsia harvemmin (Burger 2013). Markkinoistumisen onkin nähty olevan yhteydessä lisääntyvään sosiaalisen kerrostumiseen (esim. Penn 2009). Keskeisen varhaiskasvatusmarkkinoihin tasa-arvon näkökulmasta kohdistetun kritiikin mukaan markkinamekanismi ei varhaiskasvatuksen kontekstissa kykene takaamaan palvelun laatua, tehokkuutta tai palveluiden käytön oikeudenmukaista jakautumista (Ball & Vincent 2005). Lisäksi palvelut ovat kalliita ja niiden saatavuus ailahtelevaa (Lloyd & Penn 2012).

Näyttäisi kuitenkin siltä, että poliittisilla ratkaisuilla voidaan vaikuttaa siihen, millaisiksi varhaiskasvatusmarkkinat muotoutuvat. Wim Van Lancker (2017) on tutkinut varhaiskasvatuspalveluiden käyttöä ja palveluiden käytön tasa-arvoista

jakautumista Euroopassa. Tulosten perusteella näyttää siltä, että varhaiskasvatukseen kohdistuvan julkisen kulutuksen absoluuttinen lisääminen ei suoraan vähennä palveluiden käytön epätasa-arvoista jakautumista. Sen sijaan keskeistä on, kuinka rahat käytetään. Epätasa-arvon vähentämiseksi kulutuksen tulisi kohdistua palveluiden saatavuuden lisäämiseen laajasti eri tuloluokista tulevien perheiden lapsille. Tulosten perusteella myös näyttäisi, että varhaiskasvatuspalveluiden käytön epätasa-arvoisuutta voidaan vähentää sekä tarjontaa että kysyntää tukemalla. Markkinamalli ei siis automaattisesti näyttäisi aiheuttavan epätasa-arvoa palveluiden käytössä. Van Lanckerin havainto saa tukea Ruotsissa tapahtuneesta markkinoistumiskehityksestä. Ruotsissa yksityinen varhaiskasvatus on verovaroin kustannettua ja asiakasmaksujen suuruutta on rajoitettu, jolloin varhaiskasvatuspalvelun valinta ei ole perheen taloudellisista resursseista riippuvaista (Karlsson & al. 2013).

Lopuksi

Tässä avauksessa olemme kuvanneet Suomessa varhaiskasvatusmarkkinoiden suuntaan otettuja askeleita sekä luoneet tiiviin katsauksen kansainväliseen varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistumiseen liittyvään keskusteluun. Kansainvälisten näkökulmien esiin nostaminen on oleellista, sillä globaalissa maailmassa varhaiskasvatuksen kansalliset ja kansainväliset kehityskulut ja keskustelut kietoutuvat yhteen (ks. Paananen 2017; Penn 2011). Toisin sanottuna ajatukset ja ideat leviävät ylitajaisesti, mutta muuntuvat ja sekoittuvat perinteisiin kansallisella tasolla (Alasuutari 2017). Käytännössä kansainväliset kehityskulut seuraavat usein erilaisia polkuja tiettyjen alueiden tai jopa yksittäisten valtioiden sisällä (Anttonen & al. 2003). Näin ollen myös varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistuminen rakentuu jo olemassa olevan systeemin puitteissa ja näyttäytyy siten kontekstispesifinä ja polkuriippuvaisena prosessina (Brennan & al. 2012; Mahon & al. 2012).

Suomessa varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistumista voidaan tarkastella sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Kansallisella tasolla esimerkiksi varhaiskasvatuksen järjestämistä, yksityisen varhaiskasvatuksen tukimalleja sekä varhaiskasvatusjärjestelmää koskeva lainsäädäntö luovat

markkinoistumiselle puitteita, mutta samalla antavat kunnille vapauksia varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä. Kunnat ovatkin käyttäneet vapauttaan eri tavoin esimerkiksi paikallisia tukimallejaan rakentaessaan sekä yksityisiä toimijoita houkutellessaan ja säädellessään. Suomeen näyttäisi siis kehittyneen useita erilaisia varhaiskasvatusmarkkinoita, jotka eroavat toisistaan esimerkiksi tukimallien, yksityisen palveluntuotannon osuuden ja toimijoiden, julkisen säätelyn sekä yksityisen ja julkisen sektorin välisen suhteen perusteella (vrt. Ruutiainen & al. 2018).

Tulevaisuudessa on kiinnostavaa nähdä, kuinka markkinoistuminen Suomessa kehittyy ja jatkavatko paikalliset polut eriytymistään. Ingela Naumann (2011) on tarkastellut varhaiskasvatuspalveluiden markkinoistumista ja universalisointumista rinnakkaisina kehityssuuntina. Hänen tutkimuksensa tukee polkuriippuvuuden olettaa, sillä sen perusteella näyttäisi, että keskeistä lopputuleman kannalta on, kumpi kehityssuunta ”tuli ensin”. Naumannin mukaan Ruotsissa markkinoistuminen on kehittynyt jo institutionalisoituneen universalistisen järjestelmän puitteissa, eikä ole siksi vaikuttanut merkittävästi järjestelmään kokonaisuudessaan. Suomessa tilanne on ollut josain määrin samanlainen kuin Ruotsissa. Subjektiivinen päivähoito-oikeus, vahva julkinen sektori, yksityisten toimijoiden riippuvuus taloudellisista

tuista sekä tiukka julkinen sääntely ovat luoneet puitteita markkinoistumiskehitykselle. Näyttäisi myös, kuten Juhana Vartiainen (2014) esittää, että markkinaehtoisempiin ratkaisuihin siirtyminen ei välttämättä tarkoita hyvinvointivaltion alasajoa. Sen sijaan julkisen sektorin roolin voidaan olettaa muuttuvan aiempaa moninaisemmaksi yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden rahoittamisen, säätelyn ja valvonnan myötä.

Kuntapäätäjät liittävät markkinoistumiseen myös tasa-arvon kysymyksiä, joista keskeiseksi näyttäisi nousevan perheiden yhtäläinen tulotasosta riippumaton vapaus valita mieluinen varhaiskasvatuspalvelu (Ruutiainen & al. 2018). Puhdas universalismin ajatus näyttäisi olevan ainakin josain määrin muuttumassa yksilön vapautta ja vastuuta korostavaan suuntaan (vrt. Lloyd & Penn 2012; Moss 2009). Vastuun lisääntyminen asettaa perheet uudenlaiseen asemaan. Esimerkiksi Ruotsissa markkinoiden avaamisen on nähty lisänneen perheiden moraalisia paineita. Ensinnäkin varhaiskasvatusvalinnan tekeminen itsessään koetaan velvollisuutena. Toiseksi valinnan onnistumisen nähdään vanhempien vastuuna ja osana hyvää vanhemmuutta (Karlsson & al. 2013).

Tässä avauksessa on valotettu niitä polkuja, joita markkinoistuminen on Suomessa kulkenut, mutta tarkempaa tutkimusta aiheesta tarvitaan.

Adamson, Elizabeth

- 446

- How international non-governmental organizations and charities spread the word about early childhood in the global South. *Childhood* 18 (2011): 1, 94–113.
- Penn, Helen: *International Perspectives on Quality in Mixed Economies of Childcare* 207 (2009): 1, 83–89.
- Pihlaja, Päivi & Neitola, Marita: Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä. *Kasvatus & Aika* 11 (2017): 3, 70–91.
- Riitakorpi, Julia & Alila, Kirsi & Kahiluoto, Tarja: Varhaiskasvatuksen yksityiset palvelut. Valtakunnallinen selvitys 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:3. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017.
- Ruutiainen, Ville & Alasuutari, Maarit & Karila, Kirsti: *Marketisation of Finnish ECEC* (ei julkaistu).
- Saari, Juho: Hyvinvointivaltio markkinayhteiskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017): 4, 479–485.
- Seppänen, Piia & Rinne, Risto & Sairanen, Virve: Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. *Oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat*. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012):1, 16–33.
- Säkinen, Salla & Kuoppala, Tuula: *Varhaiskasvatus 2016*. THL:n tilastoraportti 29/2017.
- Van Lancker, Wim: Reducing Inequality in Childcare Service Use across European Countries: What (if any) Is the role of Social Spending? *Social Policy & Administration* 52 (2017): 1, 271–292.
- Varjo, Janne & Kalalahti, Mira: Koulumarkkinoiden valjastajat. Kunta ja kouluvalinnan yhteiskunnallinen hinta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 6, 644–654.
- Vartiainen, Juhana: Hyvinvointivaltio ja markkinatalous. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 3, 328–336.
- Vincent, Carol & Ball, Stephen: *Childcare, choice and class practices*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006.
- Välimäki, Anna-Leena & Rauhala, Pirkko-Liisa: Lasten päivähoidon taipuminen yhteiskunnallisiin murreksiin Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 5, 387–405.